

ACADEMIA

Accelerating the world's research.

Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Defter-i Hakani, Cilt II, Libra Yayınları, 2015

Bilgin Çelik

Related papers

[Download a PDF Pack](#) of the best related papers

[II. MEŞRUTİYET SONRASI İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ VE OSMANLI AZINLIKLARI ARASINDA...](#)
Tunay Şendal

[1908'den 2009'a Çok Partili Seçimlerin 101 Yıl-1908 İntihabı.pdf](#)
Mehmet Ö Alkan

[II. Meşrutiyet Döneminde İktidar – Muhalefet Çekişmeleri Üzerine Genel Bir Bakış \(A General Overview ...](#)
Suat Zeyrek

OSMANLI AVRUPASI'NDA SEÇİM DENEYİMLERİ: 1908 ve 1912 OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ SEÇİMLERİ

Bilgin ÇELİK*

Özet

Balkanlarda ulus-devletlerin ortaya çıkışı 19.Yüzyılın ilk yarısından itibaren başlayan ve yüzyılın son çeyreğinde tamamlanan bir süreçtir.Fransız Devrimi'nin yaydığı milliyetçilik akımı kısa sürede Balkanları da etkisi altına almış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasında önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı yönetici eliti dağılmayı engellemek için önce feramanlar aracılığı ile klasik Osmanlı sisteminden koparak modernleşme yoluna girmiş ve "ittihad-ı anasır" politikası ile de bir "Osmanlı Milleti" yaratmaya çalışmıştır. 19.yüzyılın ortalarında Avrupa'da yükselişe geçen meşrutî monarşi modeli Osmanlı aydını ve yönetimi için de cazip görünmeye başlamış ve devleti dağılmaktan kurtaracak bir "araç" olarak parlamenter düzen ilgi görmeye başlamıştı. 1876-78 dönemindeki ilk deneyim başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da 1908 Jön Türk İhtilali sonrasındaki süreç hem Türk hem de başta Balkan toplumları olmak üzere diğer Osmanlı tebaası için önemli bir deneyim olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa tarafındaki vilayetlerinden Edirne dışında kalanları şu anda Türkiye sınırları dışında kaldıkları için 5 vilayette(Selanik, Manastır, Kosova, Yanya, İşkodra) yapılan 1908 ve 1912 seçimleri Balkanlardaki demokrasi birikimi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bildirinin amacı Osmanlı Avrupası'nda bu iki seçimin gelişim süreçlerini, Balkan toplumlarının seçimlerdeki tutumlarını ve parlamentoya gönderdikleri milletvekillerini ortaya koyarak yaklaşık 100 yıl önceki ilk seçim deneyimlerinin Balkanlara bıraktığı mirası genel bir çerçeve içinde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Parlamentosu, Seçimler, İttihat ve Terakki

*Doç. Dr. DEÜ, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Abstract

Election Experiences In The Ottoman Europe: Elections Of The Ottoman Chamber Of Deputies In 1908 and 1912

The emergence of nation states in the Balkans is a process that was starting from the first half of the nineteenth century and completed in the last quarter of the same century. The nationalist movement of the French Revolution penetrated the Balkans in a short time and had played an important role in the dissolution of the Ottoman Empire. To prevent the dissolution, the Ottoman ruling elite entered on the path of modernization first by breaking with classical Ottoman system through imperial orders and then by trying to create "Ottoman Nation" through "ittihad-ı anasır" policy. The rise of model of constitutional monarchy started to attract Ottoman intellectuals and government by the mid-nineteenth century and parliamentary system was seen as a "tool" to recover the empire from the collapse. Although first experience during the period 1876-1878 have failed, the process after the Young Turk Revolution in 1908 had been an important experience for Ottoman subjects including both Turks and Balkan communities in particular.

Because European provinces of the Ottoman Empire (except for Edirne) are currently staying outside of the Turkey, the 1908-1912 elections at five provinces (Thessaloniki, Bitola, Kosovo, Yanya, Shkodër) have great importance for accumulation of democracy in the Balkans. Purpose of this paper is to evaluate the legacy of the first election experiences which was left to the Balkans more than 100 years ago within a general framework through putting out development process of these two elections in the Ottoman Europe, attitudes of Balkan societies during election periods and deputies who were sent to the parliament by them.

Key Words: TheOttoman Parliament, Elections, Union and Progress

GİRİŞ

1876 yılında ilan edilen Kanun-u Esasi ile Parlamento ilk kez kurulmakla birlikte, bu parlamentonun üyeleri daha çok vilayet meclislerinde üyeliği bulunanlar arasından gönderilenlerden oluşmuştu. Bu açıdan 1908 seçimleri Türk siyasi tarihinin ilk seçim deneyimi olarak tarihe geçmiştir. Bu bildiride Balkanlarda Osmanlı hakimiyeti altında yer alan ve bugün itibarıyla Türkiye sınırları dışında kalan Vilayet-ı Selase olarak bilinen Selanik, Manastır, Kosova kentleri ile İşkodra ve

Yanya’da II.Meşrutiyet döneminde yaşanan 2 seçimin (1908 ve 1912) genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin öncülüğünde gerçekleşen Temmuz 1908 Devrimi¹ ile başlayan II.Meşrutiyet döneminin en önemli olaylarından biri 1908 seçimleridir.²1908 Seçimleri Kasım ayında Kamil Paşa Hükümeti döneminde gerçekleşmiştir.1908 seçimi, 1878’de toplanan Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın (ikinci dönem) hazırladığı yasaya göre yapılmıştır.³ Bu yasa Meclis-i Mebusan’cakabul edilmiş, fakat padişahın onayından geçmemiştir.⁴Meclis-i Vükela tarafından önerilen ve henüz yasalaşmamış olan “İntihab-ı Mebusan Kanun Layihası”nın padişah tarafından onaylanarak yürürlüğe girmesi ile seçimlerin hangi şartlarda yapılacağına dair hükümler belirlenmiş oldu.⁵

1908 seçimleri bu geçici kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiş olup, bunun dışında 1876 anayasasının ilgili hükümleri ve seçim kanununun tatbikine dair talimatname de seçimlerin genel kurallarını ve uygulanış biçimini belirlemiştir.⁶83 maddelik lahiyada her 50 bin erkek nüfus için 1 mebus seçileceği belirtilmekteydi. Erkek nüfusun 50 binin altında olan yerler 1 mebus çıkaracaktı. 50.000-125.000 arası nüfus 2, 175.000 nüfus 3 ve 225.000 nüfus 4 mebus çıkaracaktı.⁷Seçimler iki dereceli olacaktı. Seçmen olabilme şartını taşıyan Osmanlı vatandaşlarının hepsi (25 yaşını bitirmiş) birinci derece seçmenler (müntehib-i evvel) di. Birinci seçmenler ikinci seçmenleri (müntehib-i sani) seçeceklerdi.Kural olarak her 500 birinci derece seçmen 1 ikinci seçmen belirlemesi gerekiyordu.⁸

1906/1907 Yılı nüfus sayımlarına göre Osmanlı nüfusunun dağılımı 15,5 milyon Müslüman ve 5,3 milyon gayri Müslim olmak üzere 20,8 milyondur.⁹Bu nüfusun 11.170.533’ü erkekti.Seçimler sancak ayırımı yapılmaksızın uygulanmış olsa 223 mebus seçilmesi gerekiyordu.Ancak sancak esasına göre yapılan 1908 seçimlerinde 281 mebus seçilmiştir.¹⁰1906 yılında Makedonya’da yapılan nüfus sayımının dağılımı ise şöyleydi¹¹;

Müslüman	1.145.849
Rum Ortodoks	623.197
Bulgar Ortodoks	626.715
Katolik (Yunan)	2.928
Ulah	26.042
Musevi ve Diğerleri	30.594
TOPLAM	2.455.325

¹Aykut Kansu, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, 2.Baskı İstanbul 2001

²Fevzi Demir, **Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri**, İmge Kitabevi, Ankara 2007

³Tevfik Çavdar, “**Müntehib-i Sani**”den Seçmene, V yayınları,Ankara 1987, s.5

⁴Kenan Olgun, **1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.55

⁵ Demir, a.g.e, s.50-51

⁶Olgun, a.g.e, s.56. Anayasanın 65, 66, 67, 68 ve 72 maddeleri seçimler ile ilgiliydi. 65. Madde, her 50000 erkek nüfusa bir mebus seçileceğini, 66. madde seçimlerin gizli olacağını bildirmektedir. 67. madde ise mebusluk ile hükümet memurluğunun bağdaşmayacağını hükme bağlamaktadır. 68. madde kimlerin mebus seçilemeyeceğini belirtmektedir. Buna göre, Osmanlı vatandaşı olmayanlar, yabancı devlet imtiyazına sahip olanlar, Türkçe bilmeyenler, 30 yaşını bitirmemiş olanlar, seçim esnasında bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, kötü ahlak ve itibara sahip olanlar mebus seçilemeyecekti. 72. Madde mebus seçimlerinin 4 yılda bir yapılacağını ve seçimlere meclisin açılış tarihi olan Teşrin-i Sani (Kasım)den en az dört ay önce başlanacağını hükme bağlamaktadır.

⁷Demir, a.g.e, s.50-51

⁸Olgun, a.g.e, s.58.Ancak seçim çevresindeki nüfusa göre, bir nahiyede 250-750 seçmen varsa 1, 750-1250 seçmen varsa 2, 1250-1750 seçmen varsa 3, ve 1750-2250 seçmen varsa 4 ikinci seçmen seçilecekti.

⁹Kemal H.Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.206-207

¹⁰Demir, a.g.e, s.64-65. Bu sayı konusunda bir görüş birliği yoktur, değişik kaynaklarda farklı sayıların verildiği görülmektedir. Mehmet Hacısalihoğlu’nun verdiği bilgilere göre, milletvekili sayısı 272 ile 288 arasında değişmektedir. Y.H.Bayur, 272, T.Z.Tunaya 275 ve F.Ahmad ve D.A.Rustow 288 olarak vermektedir. Bkz. M.Hacısalihoğlu, **Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, s.275

¹¹Demir, a.g.e, s.107

Osmanlı Avrupası'nda 1908 Seçimleri

Osmanlı Avrupası'nda seçimler üzerine Türkiye'de yapılmış çalışma sayısı yok denecek düzeydedir.¹² Bu seçimler Türk siyasi tarihi kadar Balkan demokrasi tarihi açısından da önemli bir tarihtir. 1908'de Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına Balkan coğrafyasından farklı etnik ve dini kökenlere sahip milletvekilleri seçilmiş ve parlamentoya kendi bölgelerinin ve halkının sorunlarını taşıyarak çözüm önerileri getirmişler, ayrıca Osmanlı İmparatorluğu ve yönetiminin çeşitli sorunlarına dair görüşlerini açıklamışlardır. Osmanlı Avrupası olarak tanımladığımız 5 vilayette bugün 3 ulus-devlet (Arnavutluk, Kosova ve Makedonya)'in kurulduğu dikkate alındığında 1908 ve 1912 seçimlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Seçim kampanyaları Ekim ayında hız kazandı, özellikle İttihat ve Terakki ile Fırka-i Ahrar arasındaki seçim rekabeti Türk siyasi tarihi açısından bir ilk olma özelliği taşımaktaydı. Fırka-i Ahrar'ın en güçlü olduğu bölge Osmanlı Avrupası'ydı. Prens Sebhattin Ekim ayının sonuna doğru, taraftarlarının coşkulu bir şekilde kutladıkları Arnavutluk'u da gezerek seçim kampanyasını yürüttü.¹³

Meşrutiyetin birinci genel seçimi 1908 Kasım ayı sonunda yapılmıştır. Rumlar, Ermeniler ve Bulgarların; Türk aleyhtarı kampanya gösterileri içinde yapılan seçimde İttihat ve Terakki rakipsiz durumdadır.¹⁴ Meşrutiyet ve seçimlerden beklentiler farklıydı ve her unsur kendi hedeflerini meşrutiyetin özgürlük ortamı içinde ve seçimler aracılığı ile gerçekleştirmek amacındaydı. Özellikle Rumlar ve Bulgarlar Balkanlardaki seçimlerde mümkün olduğunca fazla temsilciyi İstanbul'a göndermek için yoğun bir propaganda yapmıştır. The Times gazetesi, "...çok farklı adaylar arasına ciddi bir rekabet olmasına rağmen seçimlerin iyi bir örnek teşkil ettiğini..."¹⁵ belirtmektedir. Peter Bartl ise, Jön Türklerin bilhassa Avrupa Türkiye'sindeki Türk olmayan milletvekillerinin muhalefetinden çekindiklerini, seçim bölgelerini karmaşık bir şekilde dağıtarak Slav ve Arnavut ağırlıklı bölgelerde Türk adayların kazanmasını sağlayıp, diğerlerinin seçilmelerine engel olmaya çalıştığını, seçilen kişilerin Jön Türklerin işine gelmediği zaman seçimi geçersiz saydıklarını ve bu nedenle seçimin pek de dürüst olmadığı ileri sürmektedir.¹⁶

Seçimlerde Rumlar nüfuslarının 6.500.000 olduğu iddiası ile 65 mebus istiyorlardı, ancak Türklerin Rumlar için öngördüğü sayı 22 veya 23 idi.¹⁷ Rumlar kendi nüfuslarını fazla göstermek için ellerinden geleni yapmışlardır; "...bindiğim vagona Amerika'dan avdet eden bir alay Bulgar amelesi vardı. Bunların içinde ruhum pek sıkıldı. Kondüktör halime acıyarak beni diğer bir vagona götürdü. Orada birkaç Rum vardı. Giridli olduğum için beni de Rum zannıyla intihabat hakkında müdavele-i efkara başladılar. Mezarda yatanların bile isimlerini yazarak Türkleri aldattık dediler. Ağustos kazasında bu suretle yediyüz kişi fazla müntehib yazdıktan maada yirmi yaşında bulunanları ve mahkum olanları da dahil ettik dediler..."¹⁸ The Guardian Gazetesi seçimlerde Rum adayları başarılı bulduğunu bildirmiştir.¹⁹ Aynı haberde Yanya'da 2 Rum adayın 38, Türk adayların 9 oy aldıklarını ve toplamda 20 Rum'un Mebus seçildiği belirtilmektedir.

İttihat ve Terakki'nin merkezikonumundaki Selanik'te cemiyetin çok fazla zorlanması beklenmiyordu. Vilayet merkezi olan Selanik Sancağı seçim bölgesi 26.000 birinci derece seçmen ve 60 ikinci derece seçmenden oluşmaktaydı. Siroz ve Drama'yı da içinde bulunduran Selanik Vilayet'nin tamamında ise 523 ikinci derece seçmen vardı ve bunlardan 260'ı Müslüman, 263'ü Müslüman değildi. Vilayetten 7'si Müslüman olmak üzere toplam 13 mebus seçilecekti. 1906-1907 resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre, bu vilayetteki toplam nüfus 922.000'e yakındı. Bu nüfusun yaklaşık

¹²Fikret Adanır, "Osmanlı Makedonya'sında 1908 Seçimleri (İttihat ve Terakki'nin Seçim Sürecine Müdahalesi Üzerine Bir Not)", **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Editörler: Selim İlkin-Orhan Silier-Murat Güvenç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2004, ss.263-276

¹³Kansu, a.g.e, s.279

¹⁴Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi**, İletişim Yayınları İstanbul 1998, s.38

¹⁵"The Turkish Elections", **The Times**, 13 December 1908 .

¹⁶Peter Bartl, **Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)**, Bedir Yayınları, İstanbul 1998, s.282

¹⁷Demir, a.g.e, s.86

¹⁸"İntihabat ve Fırıldaklar", **Tanin**, 3 Teşrin-i Sani 1908

¹⁹"Turkish Elections, Greek Candidates Successful", **The Guardian**, 3 November 1908

265.000'i Rum, 220.000'i Müslüman, 150.000'i Bulgar, 52.000 Musevi, 20.000'i Ulah ve 1000 kadarı da Ermeni idi.Selanik Sancağı'nda toplam 565.000, Siroz Sancağında 190.000 ve Drama Sancağında da 165.000 kişi yaşamaktaydı.Yapılan pazarlıklar sonucu,Selanik'ten 6, Siroz'dan 4 ve Drama'dan 2 mebus seçilecekti.Selanik Vilayeti'ndeki seçimlerde ağırlıklı olarak İttihatçılardan oluşan aday listesi hazırlanmıştı. Adaylar Selanik'ten Mehmet Cavit Bey, Mustafa Rahmi (Aslan), Doktor Nazım ve Emmanuel Carasso (Karasu), Siroz'dan Mithat Şükrü (Bleda)ve Drama'dan Rıza Bey'di.²⁰

Selanik Sancağı erkek nüfusu 111.814'ü Müslim ve 177.389'u Gayrimüslim olmak üzere toplam 289.203 kişiydi.Merkez kazada ise 46.061 erkek nüfusun 20.301'i birinci seçmen olma özelliğini taşıyordu.Drama Sancağı erkek nüfusu 63.491'i Müslim, 18.664'ü Gayrimüslim olmak üzere 82.155 kişiydi.Bu sancak 2 mebus seçecekti. Serez sancağı erkek nüfusu ise 71.293'ü Müslim 111.566'sı Gayrimüslim, toplam 182.805 kişiydi ve 4 mebus çıkaracaktı. Serez şehri erkek nüfusu 2.555'i İslam, 2514'ü Rum, 29'u Bulgar ve 144'ü Musevi olmak üzere 11.320 kişiden oluşuyordu.²¹

Dönemin başında seçim ile ilgili haberlere bir örnek vermek gerekirse;

“Selanik- 3 Teşrin-i Evvel- Selanik Sancağı dahilinde 289.013 nüfus olup, şu takdire göre merkez sancağında 6 mebus intihap olunacaktır. Drama Sancağında 81.850 zikir nüfus olup 2 mebus intihap edilmiştir. Kesendire'de 27, ve Toyran'da 11 ve Karacaabad'da 13 müntehib-i sani intihap olunmuştur.

Siroz- 3- Siroz sancağı ile mülhakatının zikar nüfusu 182.765 nüfustan ibarettir.Merkez sancağı için 4 mebus intihabı lazım geleceği tahakkuk etmiştir.”²²

Selanik'teki seçimlerle ilgili basına yansıyan bilgiler şöyledir;

“... Selanik İttihat Cemiyeti'nin namzedleri olan Rahmi ve Cavid Beylerle Rum vatandaşlarımızdan **Honiuz** ve Aratas, Bulgar vatandaşlarımızdan Tilkof, Musevi vatandaşlarımızdan Manuel Karasu efendiler 10'ar rey ile yeni müntehib-i sanilerin ittifak-ı arasıyla mebus intihap edilmişlerdir.Gümülcine sancağından Hoca Fehmi Efendi ile İsmail ve Arif beyler mebusluğa intihap olunmuşlardır. Drama Sancağı'nın umum kazalarının mebus intihabatı hitam bulmuştur. Cemiyet namzedleri olan Agah ve Rıza Beylerin mebuslukları büyük bir ekseriyetle takarrür etmiştir.”²³

Demir'in verdiği bilgilere göre, Selanik şehrinde 62 ikinci seçmenden Tilkof 6 oy alırken, Vlahof 28 oy almıştır.²⁴

Siroz ve Drama Sancağı'ndaki Rumların seçimler hakkında şikayetleri vardı. Öncelikle, nüfuslarına oranla hak ettiklerinden daha az sayıda mebus çıkaracakları kararlaştırıldığı için öfkeliydiler. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Drama Metropolit Hristostomos'un bölgedeki propaganda faaliyetlerini kısıtlaması nedeniyle huzursuzdular.Metropolit Yunanistan lehine propaganda faaliyeti yürütmekle itham edilmekteydi.Metropolit özellikle Bulgarlar aleyhine Rum cemaati kışkırtmaya çalışıyor ve bölgedeki Bulgar köylerini silahlı adamlarıyla tehdit ediyordu. Rum Cemaati, seçimle ilgili düzenlemelerin kendileri aleyhine olduğu gerekçesi ile bir ara seçimlere katılmamayı düşündülerse de sonuçta seçimlere katıldılar.²⁵Selanik Vilayeti'ndeki seçimler 8 Kasım'da sona erdi.Selanik'te seçimi kazanan mebuslar aşağıda liste olarak verilmiştir.²⁶

Selanik Vilayeti (12)

Selanik (6)	Drama (2)	Siroz (Seres) (4)
Yorgaki Artas (R)	Agah Bey (T)	Haristo Daltcheff (B)
Mehmet Cavit Bey (T)	Rıza Bey (T)	Yusuf Naşit Bey (T)
Yorgos Hanaios (R)		Dimitris Dingas (R)
Emmanuel Karasu (Y)		Mithat Şükrü (T)
Mustafa Rahmi (T)		Derviş Ragıp Bey* (T)

²⁰Kansu, a.g.e, s. 321-322

²¹Demir, a.g.e, s.64

²² ‘İntihabat’, **İkdam**, 18 Ekim 1908

²³ Mebus intihabı”, **İkdam** 30 Ekim 1908

²⁴Demir, a.g.e, s.111

²⁵Kansu, a.g.e, s.323-325

²⁶Kansu, a.g.e, s.386-388

Dimitri Vlachoff (B)		* <i>İstifa eden Y. Naşit Beyin yerine seçildi.</i>
----------------------	--	---

Kısaltmalar

A-Arnavut R-Rum U-Ulah Y-Yahudi

B-Bulgar S-Sırp T-Türk

İpek, İşkodra, Prizren, Taşlıca, Debre, Draç, İlbasan Berat, Görice, Ergiri, Senice, Serfice, Yanya, Preveze ve Priştine seçim çevrelerinden oluşan (Arnavutluk'taki) seçim kampanyası gergin bir ortamda yapıldı. Arnavut Başkim Kulüpleri, Arnavut milliyetçisi adaylar öne sürerek etkin bir seçim propagandası yürütürken, İttihat ve Terakki Cemiyeti de kendi adaylarının seçimi kazanması için elinden geleni yapmaktaydı.²⁷

Manastır'da ikinci derece seçmenlerin seçimi 14 Kasım'da tamamlandı. İkinci seçmenlerin cemaatlere göre dağılımı şöyleydi; 64 Müslüman, 54 Bulgar, 19 Rum, 6 Sırp ve 2 Musevi. Bu oranlar 1906/1907 genel nüfus sayımı resmi sonuçlarını yansıtmıyordu. Sayıma göre büyük çoğunluğu Arnavut olan 95.000 Müslüman, 86.000 Rum, 171.000 Bulgar (ve Sırp) ve 5000 Musevi yaşamaktaydı. Fakat seçilen 4 mebus, Manastır'ın nüfus yapısına uygundu; her cemaat –Arnavutlar, Bulgarlar, Rumlar ve Sırp- birer mebus çıkardı.²⁸

Manastır Vilayeti'ne bağlı Debre'de de seçimler, sürgünden dönen Hasan Sabri Efendi adlı birinin kazanması üzerine olaylı geçmişti. Debre'liler Hasan Basri Efendi'nin mutasarrıfın özel girişimi ile seçimi kazandığını iddia ederek seçimlerin iptalini istediler. Hasan Sabri Efendi bu itirazlara rağmen mebus olarak İstanbul'a gitti ve Debreli seçmenlere destek veren Manastır Başkim Kulübü'nün bu seçimlerin iptali için 1909 yılı başlarında Meclis-i Mebusan'a yaptığı başvuru kabul edilerek seçimler yenilendi. İsmail Bey mebus seçildi ancak, ölünce yerine bir Arnavut milliyetçisi olan Dukakinzade Basri Bey Debre mebusu oldu. Manastır Vilayeti'ne bağlı Görice Sancağı'ndaniki mebus seçilecekti. Rumlar burada çoğunlukta olduklarını iddia ederek iki mebusun hiç olmazsa birinin mutlaka Rum adaylar arasında seçilmesini istiyorlardı. Kasım ayı ortalarında iki mebusluk için, 3 Müslüman, 1 Rum ve 1 Ulah adaylığını ilan etmişti. Görice seçimlerinde mebuslardan biri Philip Mishi oldu ve Meclis-i Mebusan'a tek Ulah mebus olarak girdi. İkinci mebusluğu bir Arnavut milliyetçisi olan Şahin Taki kazandı.²⁹

İlbasan Sancağı'nda İttihatçı aday başarılı olamazken, seçimi bağımsız aday Abdullah Mahir Efendi aldı. İlbasan eşrafından olan Abdullah Mahir Efendi, dokuz yıl önce Diyarbakır'a sürülmüş ve devrimden sonra İstanbul'a dönmüştü.³⁰

Manastır Vilayeti (10)

Manastır (4)	Debre (1)	İlbasan (1)	Görice (2)	Serfice (2)
Janaki Dimitrijeviç (S)	İsmail Bey (A)	Hoca Abdullah Mahir Efendi (A)	Philip Mishi (U)	Yorgos Boussios (R)
Traianos Nallis (R)	<i>Dukakinzade Basri Bey* (A)</i>	<i>Hacı Ali Efendi* (A)</i>	Şahin Taki (A)	Kocho Drizis (R)
Pantche Doreff (B)	<i>*Ölen İsmail Beyin yerine seçildi.</i>	<i>*Ölen Mahir Efendi'nin yerine seçildi.</i>		Harissos Vamvakas (R)
Mehmet Vasıf Bey (A)				

Kosova Vilayet merkezi olan Üsküp'te Hıristiyan nüfus –Bulgarlar ve Sırp- Müslümanlardan –yani Arnavutlardan fazlaydı. 1906/1907 resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre, toplam 268.000 kişiden 114.000'i Müslüman (Arnavut), 145.000'i Bulgar (ve Sırp) ve 8600'ü Rum'du. Bu seçim çevresinde 4 mebusluktan 2'si Arnavutlara giderken, Bulgar ve Sırp birer mebusluk aldılar. Arnavut mebuslar Mehmet Necip Draga ve Hoca Said Efendi'ydiler. Bulgar Mebus, bir sosyalist olan Theodore Pavloff'tu. Üsküp Bulgar adayı olarak ilk önce Karayovoff

²⁷Kansu, a.g.e, s.329

²⁸Kansu, a.g.e, s.335

²⁹Kansu, a.g.e, s.334

³⁰Kansu, a.g.e, s.329-330

düşünülmekteydi.Karayovoff aslında Sofya'daki Bulgar Hükümeti'nin desteklediği biriydi. Selanik'teki kongrede federative bir yapı içinde örgütlenen Bulgar Meşrutiyet Kulübü'nün genel başkanı olmuştu. Ancak Sandansky İttihatçıları Karayovoff konusunda uyarılmış ve onun Bulgar ajanı olduğuna İttihatçıları inandırmıştı. Bunun sonucunda Sandansky'nin önerdiği Pavloff mebus olarak seçildi.³¹

1908 seçimlerinde, sonuç olarak Vilayat-ı Selase'de (Makedonya) Slavlardan 4'ü Bulgar, 3'ü Sırp ve 1'i Ulah olmak üzere 8 mebus seçilmiştir.Bu sayı 1912 seçimlerinde de korunmuştur.³² Mehmet Hacısalihoğlu Makedonya'da toplam 28-29 milletvekil seçildiğini, bunların 8'inin Arnavut, 6-7'sinin Rum, 6'sının Türk, 4'ünün Bulgar, 2'sinin Sırp, 1'inin Yahudi ve 1'inin Ulah olduğunu belirtmektedir.³³

Kosova Vilayeti (17)

Üsküp (4)	İpek (4)	Priştine (4)	Prizren (3)	Seniçe (1) Taşlıca (1)
Alexandre Paritz (S)	Bedri Bey (A)	Hasan Fuad Paşa (A)	M. Emin Efendi (A)	H. Muhiddin Bey (A)
M. Necip Draga (A)	Ahmed Hamdi Bey (A)	M. Hamdi Efendi (A)	S. Şeref Efendi (A)	Ali Vasfi Bey (A)
Theodore Pavloff (B)	Ali Haydar Bey (A)	Hasan Bey (A)	Yahya Bey (A)	
Hoca Said Efendi (A)	Hafız İbrahim Efendi (A)	Sava Stoyanovich (S)	<i>Vehbi Bey*</i>	
		<i>Şaban Paşa*</i>	<i>*İstifa eden M. Emin Beyin yerine seçildi.</i>	
		<i>*İstifa eden M. Hamdi beyin yerine seçildi.</i>		

İşkodra Sancağı'nda Katolik Arnavutlar mebuslardan birinin Katolik olması gerektiğini ileri sürerek taleplerini dile getirmişlerse de her iki mebus da Müslüman Arnavutlar arasından seçilmiştir.

İşkodra Vilayeti (3)

İşkodra(2)	Draç (1)
Murtaza Bey (A)	Esad Paşa Toptani (A)
Şakir Bey (A)	
<i>Rıza Bey*(A)</i>	
<i>*Ölen Şakir Beyin yerine seçildi</i>	

Kansu'ya göre, Yanya Vilayeti'ndeki seçim kampanyasında, çekişme Arnavutlarla Rumlar arasında geçeceğe benziyordu.Fakat, Rumların ilk önce Hükümet'le olan sorunlarını çözmeleri gerekiyordu.Rumlar kendi cemaatlerinden birçok kimsenin seçmen kütüğüne yazılmadığından şikayetçiydiler. Yaptıkları baskı sonucu, Hükümet yetkilileri Yanya'da daha önce kütüklere

³¹ Kansu, a.g.e, s.336

³²Demir, a.g.e, s.113

³³Hacısalihoğlu, a.g.e, s.279

yazılmayan yirmi bin kadar Rum köylüsüne oy hakkı tanınacağını açıklamak zorunda kaldı. Bu durumda Rumların Arnavut adaylar karşısında başarı şansı yüksekti ve seçim sonuçları da bunu kanıtladı. Eski sadrazamlardan Ferid Paşa'nın kardeşi Süreyya Vlora adaylığını koyduğu Yanya'da ikinci seçmenlerden sadece 9 oy alırken, Rum adaylar Dimitraki Kingos ve Constantine Sourlas 38'er oy alarak mebus seçilmişlerdir.³⁴

Berat seçimlerindeki adaylardan en önemli isim İsmail Kemal Bey'di.³⁵ İsmail Kemal Bey bir Arnavut milliyetçisiydi ve Jön Türk hareketinin önde gelenlerinden biriydi.³⁶ İsmail Kemal Bey anılarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kendisinin seçilmesini engellemek üzere Berat'a bir subay gönderdiğini ve seçimi kazandıktan sonra bu subayın kendisine durumu açıkça itiraf ettiğini ileri sürmektedir.³⁷ Berat'taki seçimde İsmail Kemal Bey'in yanısıra iki kuzeni Ömer Paşa ve Aziz Paşa Vrioni arasında ikinci mebusluk için kıyasıya bir rekabet yaşanmış ve seçimi Aziz Paşa Vrione kazanmıştır.³⁸ Bir başka Arnavut milliyetçisi, Müfit Bey ise Ergiri'den seçildi. Kansu'ya göre seçilenlerin üçü de tutucuydu ve Fırka-i Ahrar'ı destekliyorlardı. Ergiri'den seçilen diğer mebus Yannakis Mammopoulos adında bir Rum'du ve o da Fırka-i Ahrar destekçisiydi. Serfice'de Kocho Drizis ve Yorgos Boussios adlı iki Rum aday seçimi kazanmıştı. Yorgos Boussios Meclis-i Mebusan'da söylediği, “*Ben Osmanlı Bankası kadar Osmanlı'yım*”³⁹ sözüyle ünlüdür. Yanya seçimlerinde Rumların çeşitli şikayetleri Osmanlı yerel yetkilileri tarafından dikkate alınmıştır.⁴⁰

Yanya Vilayeti (7)

Yanya (2)	Ergiri (2)	Berat (2)	Preveze (1)
Dimitraki Kingos (R)	Yannakis Mammopoulos (R)	Aziz Paşa Vrione (A)	Azmi Ömer (T)
Konstantin Sourlas (R)	Müfid Bey (A)	İsmail Kemal Bey (A)	Hamdi Bey* (A)
			*İstifa eden Azmi Ömer'in yerine seçildi.

Demir, Arnavut mebusları ile ilgili şu genel değerlendirmeye yer vermektedir; “*Arnavut mebusların çoğu yerel güçleriyle etkili olan toprak sahibi derebeylerdi. En ünlülerinden ikisi Aziz Paşa Viryon (Berat) ile Esat Paşa Toptani (Draç) idi. Gelenekselliğe düşman yeni şehirli sınıfın temsilcileri olarak da; Ahrar Fırkası'nın da başkanı olan İsmail Kemal Vlora (Berat), Şahin Taki (Görice), Mehmet Necip Draga (Üsküp) ve Volçetrinli Hasan (Priştine) beyler bulunuyordu... (Bunlar Arnavut miliyetçisiydiler) Cemiyet bu Arnavut milliyetçilerine karşı dinsel duygularla imparatorluğa bağlı Arnavutlara daha fazla güvenebilirdi. İttihat ve Terakki bu nedenle Arnavutlar arasında daha çok ulemayı tercih etmiştir. Örneğin, bunlar arasında yer alan Prizren Müftüsü Mehmed Emin (Prizren), Hoca Abdullah Mahir (Elbasan), Müderris Hacı Ali (Elbasan) ve Priştine Müftüsü Mustafa hamdi (Priştine) efendiler İttihat ve Terakki'ye sorun çıkartmayan mebuslardı.*”⁴¹

Demir'in yaptığı değerlendirmeye göre; 1906/1907 Osmanlı nüfus sayımından belirtilen erkek nüfusu esas alınırca Rumlar 71.212 erkeğe 1 mebus çıkarmıştır. Bu oran Ermeniler için 54.137 ve Yahudiler için 34.292 erkek için 1 mebus olmuştur. Hıristiyanlar toplam 48 mebus çıkarmışlardır ve bu sayı 60.381 erkeğe bir mebus düştüğünü göstermektedir. Müslümanlar için ise bu oran 35.383 erkeğe bir mebus şeklindedir.⁴²

³⁴Kansu, a.g.e, s.332-333

³⁵İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009

³⁶Bilgin Çelik, “İsmail Kemal Bey”, Önsöz, İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, ss.XVIII-XLIII

³⁷İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, s.227

³⁸Kansu, a.g.e, s.330-331

³⁹Kansu, a.g.e, s.331

⁴⁰“Progress of The Elections” **The Times**, 9 Kasım 1908. 20 bin kadar Rum çiftçisinin oy kullanmasına izin verildi.

⁴¹Demir, a.g.e, s.117

⁴²Demir, a.g.e, s.161

1912 seçimleri:

1912 seçimleri birçok yönüyle Türk Demokrasi tarihinde önemli izler bırakmıştır. İlk olarak 1912 seçimleri ilk “erken seçim” olma özelliğine sahiptir. 1912 seçimlerinin ikinci özelliği “idare-i örfiye” (sıkıyönetim) altında yapılmış olmasıdır. Seçimler ‘idare-i örfiye’ altında yapıldığı için hükümet, muhalefetin eleştirilerine maruz kalmıştır. 1912 seçimlerinin bir başka özelliği de muhalefetin blok halinde (Hürriyet ve İtilaf Fırkası) seçime girmesidir. Muhalefetin ağır eleştirilerine karşılık İTC de devlet gücünü kullanarak seçmen ve muhalif adaylar üzerinde türlü baskılar uygulamıştır.⁴³

Seçimlerin denetimi, bürokrasinin üst düzeydeki kişilerinden oluşan, ‘Heyet-i Teftişîye’ denilen bir komisyon tarafından yürütülmekteydi. Bu da iktidardaki parti lehine bir takım girişimlerin yapılmasına olanak sağlıyordu. Vilayetlere, livalara, kazalara göre değişik tarihler tespit edilebiliyordu. Böylece bazı bölgelerdeki seçimlerin sonuçları, diğer bölgelerde gerekli tertiplerin alınmasına yol açıyordu. Özetle seçim yöntemi adil, genel ve eşit oy ilkesini sağlayacak durumda değildi. Muhalefetin Edirne mebusu adayı Dr. Rıza Tefvik’in dövülmesi olayı, seçimlerin ‘Sopalı Seçim’ olarak adlandırılmasında rol oynamış, dövülme olayı büyük tepki ile karşılanmıştı.⁴⁴ Trablusgarp Savaşı’nın devam ettiği ve muhalefetin birleşerek önemli bir güç haline geldiği siyasi gerilimi yüksek bir ortamda girilen seçimlerde İttihat ve Terakki meclise mümkün olduğunca az muhalif mebus girmesini sağlamaya çalışmış ve bunu çeşitli baskı yöntemleri ile başarmıştır.⁴⁵

İttihat ve Terakki’nin güçlü olduğu Selanik’te cemiyet bir önceki seçimde olduğu gibi önemli bir sorun ile karşılaşmamıştır. Dönemin basınında İttihat ve Terakki’nin Selanik’teki durumu şu sözlerle aktarılmaktadır; “...Muhaliplerin her türlü ifalat ve tesvilatına rağmen Selanik saf ve ulu bir İttihad ve Terakki muhiti olduğunu bu seferki intihabat münasebetiyle pek mualla bir surette isbat etmiştir... Evvela sandıkların belediye dairesinden alınması merasimi oldu. Bu ehl ile teşkil eden heyetler, bayraklar, müzikalar, davullarla belediye dairesine geldiler; nutuklar irad ettiler. Sonra bu şubelerin bazıları birleşerek hükümet önünden geçtiler. Mübalağaya hamil olunması: bu muazzam heyeti teşkil eden vatandaşların mikdarı herhalde yirmi binden aşağı değildi. Bu büyük heyet İttihat ve Terakki kulübü önüne gelince, bir yavrunun İttihad ve Terakkiye karşı masumane bir surette vaki olan hitabına Doktor Nazım ve Yunus Nadi Beyler cevap vermiş ve bütün kulüblerden derin ve samimi “Yaşasın İttihad ve Terakki Cemiyeti” duası yükselmiştir...”⁴⁶

Selanik Sancağı’nda merkez kazada 88 ikinci seçmenden 82’si İttihat ve Terakki mensubuydu. Usturumca’da 19’u İttihatçı, 7’si Bulgar, 1’i Rum 27, Nevrokop’ta 31’i İttihatçı, 10’u Bulgar toplam 41 ikinci seçmen bulunuyordu.⁴⁷ Tanin gazetesinin bir başka haberinde, “Selanikde çıkan 83 müntehibi saniden 77 si İttihat ve Terakki fırkasına rey vermişler ve Cavid Rahmi Beylerle ... kahramanı Erkan-ı harb Halil Bey, Nikolof, Doktor Çikoçanof ve Emanuel Karasu Efendiler mebus intihab olunmuşlardır.”⁴⁸

Seçimlerin başlamasından önce Arnavut Başkim Kulüpleri Merkezi Umumiyesinin taşradaki şubelerine gönderdiği beyanname dikkat çekicidir. Beyannamenin başında tüm Arnavutlar ‘Arnavut Kulüpleri Merkezi Umumisi’ ile birlik olmaya davet edilmektedir.⁴⁹ Beyannamede; “...İntihabat her milletin kendi hakimiyetini kendi eliyle tesis ve temin etmeğe hadim usulü meşruadan olmakla mukadderat-ı millîye bunun hüsnü icrasına bağlıdır.” Seçimin yapılmasının milletin özgürlüğünün ve anayasaya bağlılığının ispatı olduğunu vurgulayan yazıda, Arnavut Kulüpleri Merkezi Umumisi olarak 2. seçmenlerin seçimine özen gösterilmesi, namuskar, besalı ve kendilerine gösterilecek mebus namzedlerine oy verecek kabiliyette kişilerin seçilmesi istenmektedir. Bunun ‘selamet-i kavmiye’ açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Zayıf kişilerin seçilmesinin yaratabileceği olumsuzluğa işaret edilmektedir. “...mebusluk hizmeti meşrutiyetin en büyük kuvvetlerinden olmakla işbu hizmeti

⁴³ Çavdar, Müntehib-i Sani..., s.10

⁴⁴ T. Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, İstanbul 1999, 2. Baskı, s.124

⁴⁵ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, Dergah Yayınları, İstanbul 1990, s.122-128

⁴⁶ “Selanik İntihabatı”, **Tanin**, 9 Nisan 1912

⁴⁷ Demir, a.g.e, s.285

⁴⁸ “İttihat ve Terakki’nin Galebesi: Selanik’te” **Tanin**, 16 Nisan 1912

⁴⁹ “Beyanname”, **Tanin** 4 Şubat 1912

mukaddesinin kuvvetsiz gayr-ı layık ellere düşmemesi çarelerini istikmale çalışmalarını bilhassa ihtara mesaret eder.” Arnavutların bir bütün olarak hareket etmelerinin önemi üzerinde özellikle durulmaktadır.Görüldüğü gibi bu beyannamede İTC’ne doğrudan bir cephe alınmamış fakat onun desteklendiğine dair de her hangi bir işaret söz konusu değildir.

Milliyetçi Drita gazetesi, Arnavutların ulema sınıfına mensup adayları seçmesini engellemek için yayın yapmış ve muhafazakarlar Arnavutların çıkardığı Yürek gazetesi ile bir tartışma yaşamıştır.Yürek gazetesi Drita’ya hitaben yazdığı bir başmakalede Drita’nın hocalara saldırmasına tepki göstermektedir.⁵⁰Drita’nın yazdıklarının bir kısmını aktaran Yürek gazetesinin haberine göre Drita, Arnavutlara şöyle seslenmektedir; “...Ey Arnavutlar! Hevacelelerden akli ermeyen, iş görmeyecek olan o adamlardan mebus intihab etmeyiniz.” İlbasan eski mebusu Hacı Ali Efendinin tekrar mebus seçilmemesi için yapılan bu yayının muhalif gazetelerde hemen yankı bulduğunu da belirtmektedir.Drita’nın Hacı Ali Efendi için “...hayat-ı siyasiyesi sönmüş, tabir-i diğerle hayat-ı siyasiyeye malik bulunmamış olan mebusu sabık hevaca Hacı Ali Efendiyi intihab etmek olamaz. Onun yerine diğer birisini çıkarmalıdır.” şeklinde yorum yaptığı ifade edilmektedir.Yürek buna cevap olarak, meşrutî rejimin Kuran’ın tavsiye ettiği bir rejim olduğunu, ulemaya saygı göstermenin de dinin emri olduğunu ileri sürmektedir.Yürek yazının devamında; “...Mösyö Drita! Sizce hayat-ı siyasiye Latinleşmek, Frenkleşmek midir?...Bizce hayat-ı siyasiye demek hayat-ı ilmiye demektir. Biz siyaset-i diniyeyi rehber siyasiyat-ı kaffe ittihaz etmişiz...Garbi harfî taraftarlarını ve Latincileri iyi gözden geçiriniz. Aklımızı başımıza alalım...kendi kendimize evvela şu suali soralım: İtalya Meclis-i Mebusan’ına mı yoksa Osmanlı Meclis-i Mebusan’ına mı aza göndereceğiz?” şeklinde tepkisini ortaya koymaktadır.

İttihatçılar, “Memleketin batacağını bilsek bile Üsküplü Said Hoca ile Vulçetrinli Hasan ve Ergirili Müfit Beyleri mebus çıkarmayacağız.”⁵¹ şeklinde muhalefeti silmeye yönelik kararlı bir seçim politikası izlemiştir.Özellikle muhalif Arnavut mebusları seçtirmemek için her yola başvurmuş ve bunda başarılı olmuştur.⁵²Daha önceki askeri hareketler ile küstürülmüş olan Arnavutlar, bir de mebus seçimi hakkındaki yasanın kendilerine vermiş olduğu hakkı serbestçe kullanmaktan yoksun bırakılınca galeyana geldiler.Bundan sonraki ayaklanmanın tek nedeni, cemiyetin seçimlerde zor kullanması ve şiddete başvurmasıdır.Cemiyet ise amaçlarına ulaşmak için devlet memurları ve askerleri de kullanmaktan çekinmemiştir.Bu konu ile ilgili olarak Şeyhülislam Cemalettin Efendi anılarında o dönemde Manastır’da bulunan 6.Kolordu kumandanı Fethi Beyin yorumuna yer vermektedir ve bu yorum oldukça dikkat çekicidir; “...Arnavutluk’ta nedenlerini bir türlü anlayamadığım hükümetin amaçlarına ordunun karıştırılmasına karşıyım. Askerin seçim gibi politikaya karıştırılması ordunun savaştı niteliğini yok eder...”⁵³

Selanik valisi ve İttihatçı olmasına rağmen İttihatçıların politikasını eleştirmekten geri durmayan H. Kazım Kadri de 1912 seçimleri hakkındaki görüşlerini şu sözlerle açıklamaktadır; “İttihat ve Terakki, muhaliflere Meclis’te yer vermemek ve bütün meclisi taraftarlarından teşkil etmek istiyordu...En ziyade Meclis’te muhalefetleriyle teşahhus eden Arnavut mebuslara karşı bir ‘kampanya’ açtılar. Halbuki bu adamların Meclis-i Mebusan’da muhalefet sıralarında oturmaları, köy köy Arnavutluk’u dolaşıp hükümet aleyhinde propaganda yapmalarından hayırlı olurdu...Meclis-i Mebusan’da muhalefete imkan bulamayan kimseler, Arnavutluk’ta fesat çıkarmak için bütün kuvvetleriyle çalıştılar...”⁵⁴İttihatçılara en büyük muhalefeti yapan Berat eski mebusu İsmail Kemal Bey, 1912 seçimlerinde 37 oy alırken, diğer eski mebus Aziz Paşa Viryon 44 oy almışlar, buna karşılık Süreyya Vlora ve Sami Viryon Beyler 61 ve 60 oy alarak Berat mebusu seçilmişlerdir.⁵⁵

⁵⁰Yürek, 22 Şubat 1327

⁵¹ Ahmet Hamdi, **Arnavutluk Hakkında Mütalaa-i Muhatasara (Arnavutluk Hükümeti Nasıl Olmalıdır?)**, 1920, s.20

⁵²Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, Buke Yayınlar, İstanbul 2004, ss.177-186.

⁵³Şeyhülislam Cemaladdin Efendi, **Siyasi Hatıralarım**, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s.67-68, Yukarıdaki görüşler Basri Beyin hatıralarında aynen yer almaktadır. Basri Bey, Fethi Paşa’ya mektup yolladığını ifade etmektedir. Basri Bey, a.g.e, s.78, Fethi Paşa’nın yanıtında yukarıdaki görüşlerini aktardığı dile getirilmektedir. Aynı eser, s. 99

⁵⁴ Hüseyin KazımKadri, **Meşrutiyet’ten Cumhuriyete Hatıralarım**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.115

⁵⁵Demir, a.g.e, s.285

Debre eski mebusu Basri Bey de seçilemeyenler arasındaydı. Basri Bey, seçilemeyen diğer Arnavut mebusları ile birlikte 1912 Arnavut isyanından önemli bir rol oynamıştır.⁵⁶

Kosova bölgesinde Hasan Priştine, Necip Draga ve diğer Arnavut siyasi liderleri yayınladıkları beyannamede, hükümete karşı açıkça mücadele bayrağı açarak, hemşehrilerini ayaklanmaya çağırmışlardır. Beynamede Jön Türk hükümetinin seçime müdahalesine tepki gösterilmektedir; “...*Hükümet-i hazıra Kanunu Esasi'nin ahkâmını ayaklar altına alarak milletin en mukaddes bir hakkı olan intihabat-ı mebusana müdahale etmesi ve bu babda hatır ve hayale gelmedik birçok ağır kanunu icraatta bulunması elyevm mevcut mebusların kısmı külliyesini...*”⁵⁷ milletin bir temsilcisi olarak değil, hükümetin kanuna aykırı emirlerini yerine getiren hükümet memuru durumuna düşürdüğü ifade edilmektedir. 1908 seçimleri sonrasında 25-26 olan Arnavut mebus sayısı 17'ye inmiş, ancak yeni seçilen Arnavut mebuslar da muhalefetten geri durmamışlardır.

1912Seçimlerinde Patrikhane'nin tarafsızlığı duyurması üzerine Rum Meşrutiyet Kulübü inisiyatif almış ve muhalefet ile uzlaşmıştı.Bunun sonucunda İttihatçıların tepkisi ile Rumlar ancak 15 mebus çıkarabilmişlerdir.Rumların muhaliflerle işbirliği yapmalarının sonucu tannin gazetesinde şu sözlerle değerlendirilmektedir; “...*Şimdi Rum cemaati de böyle bu mağlub fırkanın arkasında sürüklenecektir ve Rumlar artık Rum olduklarından değil, Hürriyet ve İtilaf fırkasına mensub bulduklarından dolayı mağlub oluyolar.*”⁵⁸

Bu 15 mebusun 9'u I. Dönem görev yapan mebuslar olup, bunlardan Osmanlı Avrupasını kapsayan 5 vilayetten seçilenler Kingos ve Surlas (Yanya), Nali (Manastır)dir. Bulgarlar ve Sırlar da seçimlerde Rumlar ve Milliyetçi Arnavutlar gibi İttihatçılarla ters düşmüşlerdi. Hatta Bulgarlar Rumlarla uzlaşma arayışına girmiş ve bunu gerçekleştirmişlerdir.Mebus adaylarının ortak bir liste halinde Ekzarhlık ve Rum Meşrutiyet Kulübü'nce belirlenmesine karar vermişlerdi.İttihat ve Terakki de bu işbirliğini kırmak ve bazı Bulgarları yanına çekebilmek için daha önce 1 Bulgar mebusun seçildiği Serez'den, Rumlara verilen bir mebusluğu da ekleyerek 2 Bulgar'ı aday göstermişlerdir.Bu adaylar Aleksandr Boynof ve Stoyan Haced Efendilerdi.İttihat ve Terakki listesinde yer alan Bulgarlar seçimi kazanmışlardır. Bunlar, Paņedorof (Manastır), Feodor Paskolef (Üsküp), Yordan Nikolof (Selanik), Aleksandr Boynef ve Stoyan Haced (Serez) Efendiler'dir.⁵⁹

Tanın'deki bir haberde Manastır seçimleri hakkında şu bilgiler verilmektedir; “*Manastır merkez sancağına merbut Resne, Ohri, Florine, Perlepe kazalarında dahi mebusların intihabi icra edilerek mezkur dört kaza ile Manastır merkez kazasından İttihad namzedleri olan Fethi Beyle Trayan Nali, Paņedorof, Dimitroviç Efendiler ekseriyet-i azamiyeyi ihraz etmişler.*”⁶⁰Manastır merkez kazada 26'sı Müslim toplam 52 ikinci seçmen seçilmişti.İttihat ve Terakki listesinden Paņedorof 30, Fethi ve Trayan Nali 29, Dr. Dimitriyoviç 28 oy ile seçimi kazanmışlardır. Hürriyet ve İtilaf fırkası mebus adaylarından Kenan Bey 24, Hristof 23, Emanuel Lapçef 22 ve Teoharidis 20 oy alabilmişti.⁶¹

Meclis-i Ayan'da 3 üye buldurmak şartıyla Sırlar Meclis-i Mebusan'da temsilci sayısının 2'ye inmesine razı olmuştur.1912'de seçilen 2 Sırp Mebus Dr. Yinaki Dimitroviç (Manastır) ve İspiro Hacı Resiç (Üsküp) Efendilerdi.Ulahlar da İttihat ve Terakki ile işbirliği yaparak Filip Mişe'yi yeniden Meclis'e göndermişlerdir.⁶²

Seçimlerde İttihatçıların engelleme çabalarına karşın meclise girebilen mebuslardan biri müstakil olarak bilinen Elbasan Mebusu Şevket Bey'di. Ergiri'den de Müslüman Arnavutlardan Müfit Bey ve Hristiyan Arnavutlardan Despri Vasilaki Efendi Hürriyet ve İtilaf fırkası adayı olarak Meclis'e seçilmişlerdir.

⁵⁶ Dukakinzade Basri Bey, **Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani**, 1329

⁵⁷ **Arnavutluk Devlet Arşivi**, Fondi 143, dosya. 971

⁵⁸ Babanzade İsmail Hakkı, “İntihabat ve Rum Cemaati”, **Tanin**, 25 Mart 1912

⁵⁹ Demir, a.g.e, s.226-227. Sonuç olarak 1912 seçimlerinde 5'i Bulgar, 2'si Sırp ve 1'i Ulah, 3 Rum olmak üzere 11 Balkanlı Gayrimüslim mebus seçilmiştir.

⁶⁰ “Manastır'da”, **Tanin**, 9 Nisan 1912

⁶¹ Demir, a.g.e, s.285

⁶² Demir, a.g.e, s.227.

SONUÇ:

1908 Jön Türk Devrimi sonrasında Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı için yapılan 1908 ve 1912 seçimlerini sınırlı makalede ele almanın zorlukları açıktır. Burada üzerinde özellikle durulmak istenen nokta, Osmanlı Avrupası'nda yapılan iki seçim sonucunda değişik unsurlardan mebusların Meclis'e giderek orada temsil edilmiş olmalarıdır. Her iki seçimde de İttihat ve Terakki ile ona muhalif olan partiler ile (Ahrar ve Hürriyet ve İtilaf) Osmanlı unsurları arasında işbirliği arayışları ve yapılan ittifaklar gerçekten demokrasi birikimi açısından incelenmeye değerdir. 1908 seçimlerinin 1912 seçimlerine göre görece daha demokratik bir ortamda gerçekleşmiş olması ve geniş bir temsil alanı bulmuş olması önemlidir. Bu konunun değişik yönleri ile Balkan tarihçileri tarafından daha yoğun olarak ele alınması ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi önemli bir kazanım olacaktır.

1908 seçimleri ile ilgili basında yer alan haberler seçimlerin gelişimi konusunda daha detaylı bilgiye ulaşılmasını sağlarken-ki burada sınırlı şekilde kullanılmıştır.- 1912 seçimlerinin iktidar denetiminde gerçekleşmiş olması ve muhalif basının zayıf kalması bu seçimler ile ilgili bilgilerin tatmin edici düzeyden düşük kalmasına neden olmaktadır.

1912 seçimleri siyasi atmosferi gergin ve iktidarın muhalif mebus seçtirmemek için tüm imkanlarını seferber ettiği bir süreç sonucunda gerçekleşmiş ve Meclis'e azsayıda muhalif mebus girebilmiştir. 1912 Seçimlerinde Rumlar'ın ve Arnavutlar'ın mebus sayısı azalırken, Bulgar ve Sırp'ın sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Özellikle meclise girmesi istenmeyen Arnavut mebusların isyancı Arnavutlara liderlik ederek başlattıkları 1912 isyanı hem İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşmesine hem de Balkan Savaşı'nın çıkmasına zemin hazırlamış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanları kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Arnavutluk Devlet Arşivi, Fondi 143, dosya. 971

Basın

- Babanzade İsmail Hakkı, “İntihabat ve Rum Cemaati”, **Tanin**, 25 Mart 1912
“İntihabat”, **İkdam**, 18 Ekim 1908
“İntihabat ve Fırıldaklar”, **Tanin**, 3 Teşrin-I Sani 1908
“İttihat ve Terakki'nin Galebesi: Selanik'te” **Tanin**, 16 Nisan 1912
“Manastır'da”, **Tanin**, 9 Nisan 1912
“Mebus intihabı”, **İkdam** 30 Ekim 1908
“Progress of The Elections” **The Times**, 9 Kasım 1908
“Selanik İntihabı”, **Tanin**, 9 Nisan 1912
“The Turkish Elections”, **The Times**, 13 December 1908
“Turkish Elections, Greek Candidates Successful”, **The Guardian**, 3 November 1908

Kitap ve Makeleler

- ADANIR Fikret, “Osmanlı Makedonya'sında 1908 Seçimleri (İttihat ve Terakki'nin Seçim Sürecine Müdahalesi Üzerine Bir Not)”, **İlhan Tekeli İçin Armağan Yazılar**, Editörler:Selim İlkin-Orhan Silier-Murat Güvenç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2004
Ahmet Hamdi, **Arnavutluk Hakkında Mütalaa-i Muhatasara (Arnavutluk Hükümeti Nasıl Olmalıdır?)**, 1920
BARTL Peter, **Milli Bağımsızlık Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)**, Bedir Yayınları, İstanbul 1998, s.282
BİRİNCİAli, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, Dergah Yayınları, İstanbul 1990
ÇAVDAR Tevfik, “**Müntehib-i Sani**”den Seçmene, V yayınları,Ankara 1987
ÇAVDART.,**Türkiye'nin Demokrasi Tarihi1839-1950**, İmge Kitabevi, İstanbul 1999, 2.Baskı
ÇELİK Bilgin, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, Büke Yayınlar, İstanbul 2004, ss.177-186
ÇELİK Bilgin, “İsmail Kemal Bey”, Önsöz, **İsmail Kemal Bey'in Hatıratı**, ss.XVIIİ-XIIİİ, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009
DEMİR Fevzi, **Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri**, İmge Kitabevi, Ankara 2007
Dukakinzade Basri Bey, **Arnavutluk ve Buhran-ı Osmani**, 1329
HACISALİHOĞLU M.,**Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008
Hüseyin KazımKadri, **Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Hatıralarım**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991
İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009
KANSU Aykut, **1908 Devrimi**, İletişim Yayınları, 2.Baskı İstanbul 2001
KARPAT Kemal H.,**Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, s.206-207
OLGUN Kenan, **1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008
Şeyhülislam Cemaladdin Efendi, **Siyasi Hatıralarım**, Nehir Yayınları, İstanbul 1990

TUNAYA Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt I, II. Meşrutiyet Dönemi**, İletişim Yayınları İstanbul 1998